

Ігор Борисович ГИРИЧ,
доктор історичних наук,
завідувач відділу Інституту української археографії
та джерелознавства імені М. Грушевського
НАН України (Київ)

ТВОРЧИСТЬ НАЦІОЛОГА ОЛЬГЕРДА БОЧКОВСЬКОГО ТА СПРАВА ВИДАННЯ ЙОГО СПАДЩИНИ

У статті йдеться про погляди на національне відродження серед недержавних народів Європи визначного українського суспільствознавця, фахівця з проблем національного відродження, теоретика нової соціологічної дисципліни «націології» Ольгерда Іполита Бочковського (1885–1939).

Ключові слова: націологія, національне відродження, недержавні народи Європи, демократичний націоналізм, європейська інтеграція.

The article is describing the views of Olgerd Bochkovsky (1885–1939), a distinguished Ukrainian social scientist, specialising on national rebirth, and a theorist of a new sociological discipline — natiology, on the national renaissance period among the non-state nations of Europe.

Keywords: natiology, national renaissance, non-state nations of Europe, democratic nationalism, European integration.

W niniejszym artykule przedstawiono poglądy wybitnego socjologa, specjalista od problemów odrodzenia narodowego, założyciela nowej dyscypliny socjologicznej «naciologii» Olgerda Ipolita Boczkowskiego (1885–1939) na odrodzenie narodowe niepaństwowych narodów Europy.

Słowa kluczowe: nacjologia, odrodzenie narodowe, niepaństwowe narody Europy, nacjonalizm demokratyczny, integracja europejska.

В статье подаются взгляды на национальное возрождение негосударственных народов Европы выдающегося украинского обществоведа, специалиста по вопросам национального возрождения, теоретика новой социологической дисциплины «нациологии» Ольгерда Ипполита Бочковского (1885–1939).

Ключевые слова: нациология, национальное возрождение, негосударственные народы Европы, демократический национализм, европейская интеграция.

Ольгердові Бочковському (1985–1939) належить системний погляд на проблему нації та націоналізму. Він визначив предмет і об'єкт нової науки — націології, запропонував її оригінальну термінологію та складові частини. Коли у 1990-ті – 2000-ні роки відбувся справжній бум націологічних досліджень в Україні, до вітчизняного читача прийшли роботи класиків світової націологічної думки. Проте це не дуже позначилося на дослідженні постаті О. Бочковського. Його творчість не пропагується і мало вивчається, а праці майже не перевидаються. І це не може не викликати подиву. Наполовину виданий 50-томник творів М. Грушевського, десять томів праць Д. Донцова, вісім томів із 25-томника В. Липинського. Перевидаються тексти М. Драгоманова. Але за кадром опинився О. Бочковський. Окрім урізаного втричі видання «Вступу до націології» [3] та кількох статей і спогадів, опублікованих часописом «Кур'єр Кривбасу», в Україні нічого не з'являлося. Малий розголос постаті і праці вченого мають також у ЗМІ (науково-популярні статті щодо О. Бочковського вміщувала здебільшого газета «День»¹).

Щодо власне наукового осмислення цієї непересічної постаті в Україні, то нині можемо назвати єдиного фахового дослідника творчості О. Бочковського — Ірину Каневську, котра захистила кандидатську дисертацію біографічного характеру [7]. Щоправда, статі довідкового характеру по цій персоналії для низки вітчизняних енциклопедій підготували С. Віднянський (Енциклопедія історії України, 2003, т. 1, с. 360; Українська дипломатична енциклопедія, 2004, т. 1, с. 760), В. Потульницький (Енциклопедія сучасної України, 2004, т. 3, с. 405) та В. Пономарів (Політична енциклопедія, 2011, с. 72). Також опубліковано низку наукових статей здебільшого біографічного характеру².

На сьогодні найповажніше дослідження постаті О. Бочковського як суспільного мислителя та соціолога здійснив знаний польський

¹ *Гваті І.* Прозріння Ольгерда Бочковського // День, 2009, 18 груд.; *Його ж.* Український політолог Ольгерд І. Бочковський (1185–1939) // Радіо Свобода. Режим доступу : <https://www.radiosvoboda.org/a/1873419.html>; *Каневська І.* Трибун поневолених народів // День, 2006, 18 лист.; *Панченко В.* Націологія за Ольгердом Бочковським // День, 2002, 8 лист.; *Пономарьов В.* «Ольгерд Бочковський: „Європа була мою духовною батьківщиною”» // Тиждень, 2012, 23 трав. Режим доступу : <http://tyzhden.ua/History/50989>; *Грабовський С., Пономарьов В.* «Українець, бо європесць» // День, 2015, 12 бер.

дослідник Томаш Стрик [10]. Він перший вписав О. Бочковського у контекст тодішньої української суспільно-політичної еліти та порівняв його погляди з доробком класиків європейського націоналізму середини ХХ ст.

О. Бочковський створив демократичну версію українського націоналізму (своєрідний націоналізм «із людським обличчям») і намагався вписати його у контекст всеєвропейської демократії. Його позитивно-піднесений образ нації мав привабливий характер, у ньому превалювали пріоритети загальнолюдських цінностей, заперечувався тоталітаризм нацизму та більшовизму. З повагою ставився мислитель і до свободи особистості. Демократичний націоналізм О. Бочковського, зважаючи на стратегію входження України в структури ЄС, виявився актуальним для наших днів. Адже вчений передбачив наднаціональний союз народів Європи, який врівноважив вузьконаціональне та вселюдське. До того ж О. Бочковський продовжив егалітаристську народолобську традицію української суспільної думки, розвинувши справу кирило-мефодіївців, В. Антоновича і М. Драгоманова, М. Грушевського та С. Петлюри. У добу домінування у суспільній думці антидемократичних віянь він виявився вірним майстріму лівого демократизму, що завжди характеризувало українське суспільствознавство.

На сьогодні важко підрахувати написане О. Бочковським. Бібліографія, складена І. Каневською, містить близько 350 позицій [6, с. 74–86]. Але до неї не увійшли статті О. Бочковського з «Вісника СВУ» (а він там друкувався досить часто), «Студентського вісника», газети «Діло» та низки інших суспільно-політичних періодичних видань української еміграції та Галичини. Отже, навіть на дуже приблизні підрахунки він може мати близько півтисячі публікацій, із них книжкових видань було більше півсотні (останні — переважно науково-популярні брошури «Просвіти»). Для порівняння скажемо,

² *Каневська І.* Ольгерд Іполит Бочковський (1885–1939) — чесько-український науковець, публіцист, громадсько-політичний діяч // *Наук. записки*. 36. пр. молодих вчених і аспірантів, т. 21, Київ, 2010, с. 391–411; *Ї ж.* Ольгерд Іполит Бочковський: формування національної ідентичності в умовах еміграції // *Ucraina Magna*, т. 1, Київ, 2016, с. 17–27; *Піскун В.* Актуальні питання доби в публіцистиці Ольгерда Бочковського // *Там само*, с. 8–16; *Коломієць Т.* Націологічні погляди О. Бочковського: детермінанти і характеристика // *Нова парадигма*, вип. 71, Київ, 2007, с. 10–18; *Турчин Я.* Інституційні механізми захисту прав національних меншин у політологічній концепції О. Бочковського // *Укр. нац. ідея: реалії та перспектива розвитку*, вип. 25, Київ, 2013, с. 44–49; *Шевченко С.* Письменники-поляки — уродженці Єлисаветградщини (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) // *Архіви України*, 2005, № 4, с. 169–176; *Zilynskyj B.* Ukrajinci v Čechách a na Moravě. 1917–1945. – Praha, 1995; *Hlaváček P., Fesenko M.* (Ne)šťastná Ukrajina. Osobnosti Ukrajinské svobodné univerzity v Praze / 1921–1945. – Praha, 2015, s. 88–91.

що М. Грушевський мав більше двох тисяч, а В. Липинський — близько ста публікацій.

Перший, із ким напрошується порівняти нашого націолога, — Мирослав Грох. Маючи чеське походження, він єдиний із теоретиків нації знав націологічну літературу чеською мовою та міг читати О. Бочковського. Відома його трифазна градація національного відродження у бездержавних народів. Він дуже близько до Ольгерда Іполита класифікує нації світу на дві великі групи: повно структуровані нації та малі, неповні нації. У Бочковського: нації державні (великі) та нації поневолені. М. Грох наводить три фази національного відродження «малих» народів. О. Бочковський так само не цікавився націотворенням у державних націях, а студював лише поневолені народи.

Характеристичний такий збіг. М. Грох говорить про три фази націотворення. «А» — період наукового зацікавлення, коли національна інтелігенція формує лінгвістичне, історичне та соціально-психологічне підґрунтя національного відродження, досліджує сферу етнографії, літератури, історії, формуючи образ нації. На другій фазі «В», періоду патріотичної агітації, наукові дослідження трансформуються в ідеологічні конструкції. У цей період формується національна свідомість. На третій фазі «С» виникає масовий національний рух, який має привести до національної незалежності [8, с. 222].

Розрізняють два основні підходи в оцінці природи нації: конструктивістський і етніцистський (етно-політичний) [9, с. 199–211]. До першого відносять знаменитий тріумвірат — Еріха Гобсбаума, Ернеста Геллнера та Бенедикта Андерсена. Серед других найвідомішим є Ентоні Сміт. Перші — скептики націоналізму в сучасну добу (іноді їх називають «націофобами»). Вони творили, коли існувало суспільне замовлення на космополітизм державних націй, оскільки виникали нові наднаціональні союзи, такі як ЄС. Визволення народів Африки й Азії свідчило, що транснаціональним структурам ще доведеться вести боротьбу з окремими націоналізмами. Розвал Союзу був далекий.

Для конструктивістів нація — штучне утворення, вони намагалися мінімізувати етнічний чинник постання нації. Карл Дойч висунув ідею, що націоналізм — засіб мобілізації індивідуальностей для створення єдиного простору комунікації. Е. Геллнер цілком слушно стверджував, що нації — продукт і знаряддя суспільної модернізації. Набуття культурної гомогенності для владних структур було потрібне, щоб кордони нації збігалися з кордонами держави. Усі конструктивісти заперечують зв'язок попередньої донаціональної епохи (кін. XVIII – поч. XIX ст.) із добою постання націй. Більше того, вони були адептами великих, повноструктурних «справжніх»

націй. Якщо етнос не має держави, то такий етнос нацією не може вважатися. Отже, політичний чинник нації превалював над етнічним. Б. Андерсен висунув метафору про необхідність уявити спочатку націю для того, щоб потім її будувати за рецептами інтелектуалів. Треба наголошувати на принциповій різниці, говорити не про уявні (фальшиві), а уявлені, штучно вибудовані тривалою працею національної еліти спільноти.

Е. Сміт пропонував природний підхід — існування етнічної серцевини, ядра в нації. Нації закорінені у минулій історії етносу. Це вроджена вдача людей, які прагнуть відчувати психосоціальний комфорт від перебування у групі подібних до себе. Духовним батьком етніцистів був німецький соціолог Макс Вебер. Він казав, що мета нації — культивування власної культурної індивідуальності. Але не всі культурні спільноти стають націями, а лише ті, що досягають своєї держави [8, с. 58–60]. Отже, нація — це політизована етнічність. У цьому можна побачити спільність між конструктивістами й етніцистами. Є подібності також між Бенедиктом Андерсеном та Едвардом Шилзом, який сказав, що національність — це стан колективної самосвідомості.

У підходах О. Бочковського щодо визначення нації побачимо міркування конструктивістів і етніцистів. Звісно, як прихильник націй-паріїв він, поряд з іншими українськими націологами, радше був етніцистом. І це зрозуміло, бо для українців тяглість культурної традиції можна було довести через історію українського етносу. З державою справи стояли значно складніше і доводилося чіплятися за різні натягнення (напівдержавні стани), які не завжди переконували сусідів.

Думки О. Бочковського були скорше комбінованими етніцистсько-конструктивістичними, ніж однополюсно етнополітичними. Він погоджувався з Е. Геллнером за тридцять років до його писань, що не можна ставити знак рівності між етносом і нацією. Це два відмінні та протилежні поняття. Перше досліджує етнографія, етнологія, фольклористика, друге — націологія. Головна відмінність для О. Бочковського полягала саме у біологічності поняття «етнос», бо для виходу на арену нації вимагається суб'єктивний чинник — процес самоусвідомлення своєї належності до культурної спільноти, що називається «нація». Отже, не вживаючи терміна «уявлена спільнота» Б. Андерсона, О. Бочковський фактично говорив про те саме, що й видатний англійський націолог, але ще у 1930-ті роки, і навіть раніше — в часи Першої світової.

Для О. Бочковського національна свідомість — ключова деталь у визначенні поняття «нація», бо саме національна свідомість створила націю. Ольгерд Іполит був примордіалістом і визнавав, як і

Е. Сміт, генетичний зв'язок між етносом і нацією не лише на історичному, а й на природному рівні. Головна відмінність між народністю (етносом) і нацією у тому, що остання з'явилася лише на модерному етапі історії під впливом свідомої національної самоідентифікації. «Модерна нація, — писав О. Бочковський, — є кінцевим виявом новітнього культурно-історичного процесу. Нарід — це старий витвір не лише історичного, але й природного процесу... Модерна нація є витвором... національної свідомості та волі до незалежного існування» [8, с. 11]. Отже, національна свідомість для О. Бочковського — це передусім наголошення культурно-політичної окремішності, заклик до побудови власної держави. Як бачимо, для нього актуальною була теза Е. Реннана про націю як щоденний плебісцит. Він цю цитату не один раз наводить у своїх працях. Таке розуміння нації цілком вкладається у сучасне трактування цього поняття та цілком відповідає модерним уявленням класиків націоналістичної думки.

Для О. Бочковського існує два головні типи націоналізмів:

1) націоналізм панівної нації, який пропагує національну виключність, нав'язує свою волю малим націям, прагне їх асимілювати, витворити великодержавну національну спільноту на базі титульної нації;

2) націоналізм гнобленої нації, «поневоленого народу». Останній є демократичним і людським націоналізмом, який будується на засадах національної рівноправності та толеранції.

О. Бочковський вводить поняття «демократичного націоналізму», який на засадах вселюдності та взаємоповаги між народами протистоїть тоталітарному державному націоналізму, який пропагує старі віджилі цінності влади сильного, насаджуючи деспотичні режими, що прославляють великодержавність і заперечують право поневолених народів на свою незалежність і плекання власної національної культури.

Український націоналіст не просто досліджував націю та національні рухи, його не цікавили великі державні нації, він увесь був сконцентрований на дослідженнях поневолених народів, бо бажав їхнього звільнення з-під гніту «історичних» націй-держав. Терміна «історичні нації» Іполит Аполонович не любив, вважав його невідповідним реальному стану речей. Недержавні нації умовно можуть вважатися недержавними, бо деякі з нині недержавних народів у різні проміжки історичного часу мали свою державу. Тому О. Бочковський вводить до науки про націю термін «поневолена нація» і під кутом зору цих поневолених народів розглядає національне питання усіх держав світу і, передусім, Європи.

На думку О. Бочковського, піонери націології виходили з поневолених народів. Цікава думка, у якій не можна не побачити наперед заданого упередження. Насправді більшість націологів дали якраз традиційні державні народи. Закладали основу знань про націю німці та французи, зовсім не поневолені нації. Хоча і в цьому розрізі О. Бочковський подає оригінальну трактовку, датуючи початок епохи націоналізму «Промовою до німецького народу» Й. Фіхте — 1808 р. Не так Велику французьку революцію він вважав початком національної доби (як це в більшості приймають сучасні філософи нації), а німецьку філософію «жреця чистої людяності» Й. Гердера та Й. Фіхте. Перші ремінісценції німецького національного духу виникали у часи інвазії наполеонівської Франції на Пруссію, коли німці потребували знову здобути власну національну самобутність [3, с. 4]. Отже, виходить, на початок XIX ст. німці були поневоленою нацією!

Оскільки державу представляли державні (імперські) нації, О. Бочковський перестає бачити за державою панівний етнос (націю), а бачить вже симбіоз — державу-націю. І виносить ще одну оригінальну тезу про одвічний непримиренний конфлікт між державою (історичною нацією) та нацією (поневоленою). Він писав, що нація — це природний орган людства, а держава — штучний витвір, тому «...ідеал всесвітньої людяності здійсниться в національних державах» [3, с. 16].

О. Бочковський бачить цей постійний непримиренний конфлікт між державою та нацією і вважає його історично зумовленим. Він наголошує на частому незбігу понять «держава» та «нація». «Нація, як політично організаційний чинник, — писав О. Бочковський, — є, порівнюючи, недавнім фактом історії. Натомість, держава є одним із найстарших факторів громадської інтеграції людського суспільства. Не дивно, що держава стала немов природнім критерієм історичної та культурної вартості народів» [2, с. 74].

Держава для нього щось таке, що минає, змінюється, піддається корекції. Натомість нація — явище більш стале та тривке. Держава — вторинна, нація — первинна. Не держава мусить видозмінювати націю, а навпаки, під націю себе підлаштовувати. Празький українець закликає до визволення нації з ярма держави [2, с. 75]. Він цитує Т. Масарика, який писав, що нація та національність — мета суспільних прямувань, а держава — засіб, тому кожний свідомий народ прямує до своєї власної держави. О. Бочковський погоджується зі своїм учителем, коли той не погоджувався з трактовкою нації у виключно державному аспекті, заперечував гегемонію держави над нацією. Наш націолог, слідуючи за Т. Масариком, вважав

ментально відмінними позиції Заходу та слов'янських країн. У дихотомії «держава-нація» Західна Європа ототожнює державу та націю, а слов'яни, на його думку, роз'єднують ці два поняття.

О. Бочковський вживає і пропагує новий термін — «націократія». Більшу популярність і відомість одержала націократія М. Сціборського. Проте при спільній назві обидва ці терміни мали протилежну семантичну наповненість. Чесько-український націолог пояснював, що розрізняє два поняття: «націоналізм» і «паннаціоналізм». Паннаціоналізм — вчення про крайній або радикальний націоналізм, що веде не до інтернаціональної співпраці націй, а до національної автаркії. Він же націократію бачив як торжество демократичного націоналізму.

О. Бочковський вважав помилковим припускати, що мовознавство або література самі собою творять народ і націю. Вирішальним фактором, на його думку, є централізація та концентрація політичних сил. Так вважав і Т. Масарик, полемізуючи в австрійському парламенті з галицькими москвофілами: «Якщо русини... почувують себе народом, якщо вони мають для цього силу і політично консолідуються, тоді мовознавцям лишається мало що сказати з цього приводу і взагалі філологічні моменти не є тут рішачими... Русини, розуміється, мають свої історичні спогади, свої історичні страждання, свої історичні чини» [2, с. 122]. Отже, О. Бочковський не лише погоджувався з Масариком із приводу не першорядного значення мови для формування нації, а й вважав, що важливішим, або рівнозначним, є історична пам'ять і спільні герої історії, колективні знання про спільні поразки та перемоги. Цілковитим сучасним розумінням важливості проблеми колективної пам'яті.

Мовне питання є для нас дуже важливим у контексті з'ясування російсько-українських взаємин і права українців на власну державу. І тут О. Бочковський послідовно відмовляється від мовного принципу вирішення цієї проблеми. Відразу на пам'ять приходять і становище Володимира Антоновича, який для українців брав приклад ірландців, які втратили мову, але за політичним принципом вимагали від англійців державної окремішності [4, с. 52–57]. О. Бочковський пише, що мовний момент має підрядне значення, головне — існування стійкої антитези двох національних типів. В одній зі своїх статей [1, с. 21–23] наш націолог висловлює припущення, що навіть коли б українці говорили однією мовою з росіянами, все одно були б двома різними народами, відрізняючись національним світоглядом і вдачею [2, с. 221].

Культура — така царина суспільної діяльності нації, яка, власне, і виправдовує існування не лише державних, а й поневолених народів. О. Бочковський — прихильник багатокультурності та культурної

багатоманітності у глобальному світі. Він погоджується з Т. Масариком, який вважав, що «...кожен народ мусить випрацювати свою культуру сам і незалежно, а не приймати її так просто від іншого народу, хоча б він посідав вищу культуру. Пасивне переймання може бути вигідне, але й небезпечне і загублююче. Культуру неможливо силоміць накидати народові» [2, с. 81].

О. Бочковський критикує ідеолога євросоціалізму Карла Каутського за заклик до асиміляції дужими націями націй недержавних. Індивідуальність нації проявляється якраз крізь культуру. Навіть нерозвинута культурна нація може дати світовій цивілізації те, чого не спроможна створити великодержавна культура. О. Бочковський писав: «Суто національне в культурі того чи іншого народу стає надбанням світової культури і збагачує її. Це немов веселка, що відбиває різні кольори окремих національних культур» [2, с. 123].

Багато поламано списів навколо питання співвідношення понять «федерація» та «самостійність». Із важкої руки істориків-державників і суспільствознавців-консерваторів в українській суспільній думці утвердилося розуміння про розведення в опозиції цих термінів. Хто за федеративні стосунки, той заперечує ідею української державності. Наслідком цього українські федералісти-автономісти до 1917 р, усі радикально-демократи, еседеки, ТУПівці: Грушевські, Єфремови, Чикаленки, Петлюри — оголошувалися як інтегральними націоналістами, так і гетьманцями, протидержавниками. Проте немає жодних підстав казати, що республіканці були меншими державниками за консерваторів чи правих націоналістів.

О. Бочковського важко запідозрити у небажанні української самостійності. Він працював у виданнях Союзу визволення України, у дипломатичних установах УНР у Чехословаччині, але й визнавав необхідність федералізму як попередньої стадії перед самостійністю. Есефи та їхній лідер Сергій Єфремов писали після проголошення III і IV Універсалів Центральної Ради про те, що федералісти ніколи не заперечували українську самостійність і одночасно не зраджували федералістичних гасел, бо виступали за федерацію народів Європи, яка складалася б із незалежних держав. М. Грушевський у своїй самостійницького характеру книжці «На порозі Нової України» (1918) писав, що федерація не знімається з революційних прапорів українців, бо самостійність не заперечує світової федерації народів [5, с. 30]. Ця федерація нагадує собою Організацію Об'єднаних Націй чи, скоріше, сучасний Європейський Союз.

О. Бочковський різко розрізняв націоналізм традиційний — XIX ст. і націоналізм модерний, агресивний, ксенофобний, у вигляді українського інтегрального націоналізму, італійського фашизму, ні-

мецького нацизму. Він пропонував для старого націоналізму зберегти його назву, а вже новий визначати як «неонаціоналізм», або «паннаціоналізм». Такий націоналізм ставить усі проблеми людства у співвідносність до інтересів нації, ставить ці інтереси вище за загальнолюдські цінності. Для паннаціоналізму характерний надзвичайний культ держави — панетатизм.

Не мав О. Бочковський жодних сентиментів і сподівань щодо більшовизму. Для нього це явище — такі ж манівці історії як і інші тоталітарні націоналістичні збочення: фашизм чи нацизм. «Большевізм», за О. Бочковським, «соціально-патологічне явище» тодішньої доби, що пророкувало світову революцію, котра, на щастя, вщухла на початок 1930-х років. Він не мав сумніву, що у майбутньому весь «болшевицько-комуністичний» експеримент кваліфікують як «трагічно невдалий „аборт історії“» [2, с. 35].

Незалежність здобувається нацією у ході тривалої боротьби за неї з метрополією. Така боротьба вимагає виховання особливого типу політичного та суспільного-культурного діяча, який послідовно та принципово провадить боротьбу за здійснення самостійності свого народу. Шлях України та українців не відрізняється від тернистого шляху інших націй. Її незалежність сама на голову не впаде, необхідна тривала тяжка праця в цьому напрямі. О. Бочковський наводить слова французького історика Е. Дені: «Тільки ті народи заслуговують незалежності, які її здобули довгими і важкими зусиллями» [2, с. 222].

Серед цитат О. Бочковського про неминучість незалежності України знаходимо слова, котрі можна кваліфікувати маніфестом української самостійності, як-от: «Український нарід скине кайдани своєї політичної неволі і збудує свою власну державу та зможе вільно плекати культуру у всіх її проявах, то мабуть виправдається захоплення Гердера, що саме на Україні умістив Ельдорадо майбутньої культури» [2, с. 235].

Праці О. Бочковського варто перевидати. Більше того, він заслуговує на максимально повне видання своєї багатогранної спадщини, цікавих і блискучих публіцистичних праць. Така повнота могла б скласти і п'ять-шість томів. О. Бочковський знав багато мов, писав українською, чеською, російською. Але його праці не були знаними головними європейськими мовами. Тому і сталося з його спадщиною те, що й із відкриттям нашого фізика Івана Пулюя. Той був українець і не належав до історичних націй, Рентген був французом, а отже, і відкриття пулюйських променів приписали Франції. Коли

ми сьогодні покажемо загалові принаймні праці О. Бочковського, хоч би й українською, то повернемо світові видатного націолога, який не став, на жаль, відомим, як М. Грох чи Е. Сміт. Справедливість мусить торжествувати.

- 1 *Бочковський О.* «Semper idem» [Текст] / О. І. Бочковський // Студентський вісник. – 1925. – Ч. 9–10. – С. 21–23.
- 2 *Бочковський О. Т. Г.* Масарик: національна проблема та українське питання (спроба характеристики та інтерпретації) [Текст] / О. І. Бочковський. – Подєбради, 1930. – 244 с.
- 3 *Бочковський О.* Вступ до націології [Текст] / О. Бочковський. – Київ : Генеза, 1998. – 144 с.
- 4 Володимир Антонович за модель для України брав Ірландію [інтерв'ю Б. Завітія з І. Гиричем] // Країна. – 2014. – №4 (207), 30 січ. – С. 52–57.
- 5 *Гирич І.* Михайло Грушевський: публіцистика української революції (1917–1919) [Текст] / І. Б. Гирич // Грушевський М. Повороту не буде! : соціально-політичні праці 1917–1918 рр. – Харків : Видавець Савчук О. О., 2015. – С. 9–42.
- 6 *Каневська І.* Бібліографія праць О. Бочковського [Текст] / І. Каневська // *Ucraina magna*. – Vol. I: Українська політична еміграція у ХХ столітті: досвід культурно-спільнотного себепредставлення і самоутвердження в Західному світі. До 130-річчя від дня народження Ольгерда Бочковського. – Київ : Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, 2016. – С.74–86.
- 7 *Каневська І. О.* Громадсько-політична та наукова діяльність Ольгерда Бочковського в еміграції (1905–1939 рр.) : автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.02 [Текст] / Каневська Ірина Олександрівна ; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – Київ, 2009. – 19 с.
- 8 *Касьянов Г. В.* Теорії нації та націоналізму [Текст] / Г. В. Касьянов. – Київ : Либідь, 1999. – 351 с.
- 9 *Колодій А.* Проблеми націй і націоналізму в сучасній західній науковій літературі [Текст] / А. Колодій // Народознавчі зошити. – 2002. – № 2. – С. 199–211.
- 10 *Stryjek T.* *Ukrainska idea narodowa okresu miedzywojennego* [Text] / T. Stryjek. – Torun, 2013. – S. 97–263.

REFERENCES

- 1 Bochkowskyi, O. (1925). «*Semper idem*». (Vol. 9–10, pp. 21–23). *Studentskyi visnyk* [Student review]. [in Ukrainian].

- 2 Bochkowskyi, O. (1930). *Masaryk: natsionalna problema ta ukrainske pytannia (sproba kharakterystyky ta interpretatsii* [Tomas Masaryk: the national issue and Ukrainian question (attempt to description and interpretation)]. (P. 244). Poděbrady. [in Ukrainian].
- 3 Bochkowskyi, O. (1998). *Vstup do natsiolohii* [Introduction for nation study]. Kyiv. [in Ukrainian].
- 4 *Volodymyr Antonovych za model dlia Ukrainy brav Irlandiiu [interv'iu B. Zavitiia z I. Hyrychem]* [Volodymyr Antonovych consider Ireland as the best model for Ukraine [Conversation between Ihor Hyrych and Zavitiia]]. (2014, 30 January). *Kraina*, 52–57. [in Ukrainian].
- 5 Hyrych, I. (2015). *Mykhailo Hrushevskyyi: publitsystyka ukrainskoi revoliutsii (1917–1919)* [Mykhailo Hrushevskyyi: the papers dedicated to Ukrainian revolution (1917–1919)]. In *Hrushevskyyi M. Povorotu ne bude! : sotsialno-politychni pratsi 1917–1918 rr.* [Hrushevskyyi M. It would not back! Social and political papers 1917–1918]. (Pp. 9–42). Kharkiv. [in Ukrainian].
- 6 Kanevska, I. (2016). *Bibliografia O. Boczkowskiego [Olherd Bochkowskyi's bibliography]*. (Vol. 1, pp. 74–86). In *Ucraina Magna*. Kyiv. [in Ukrainian].
- 7 Каневська, І. О. (2009). *Hromadsko-politychna ta naukova diialnist Olherda Bochkovskoho v emihratsii (1905–1939 rr.)* [Olherd Bochkowskyi's the social and political activity in emigration]. *Extended abstract of PhD dissertation (History)*. Institute of Ukrainian Archeography and Source Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine named after Mykhailo Hrushevsky. Kyiv. [in Ukrainian].
- 8 Kasyanov, G. (1999). *Teorii natsii ta natsionalizmu* [The nation and nationalism theories: monograph]. Kyiv. [in Ukrainian].
- 9 Kolodiy, A. (2002). *Problemy natsii i natsionalizmu v suchasni zakhidni naukovi literaturi* [The issue of nation and nationalism in modern western papers]. *Narodoznavchi zoshyty* [People studies collection], 2, 199–211. [in Ukrainian].
- 10 Stryjek, T. (2013). *Ukrainska idea narodowa okresu miedzywojennego*. (Pp. 97–263). Torun. [in Polish].

Стаття надійшла 19.07.2017 р.

Творчість націоналога Ольгерда Бочковського та справа видання його спадщини.

Гурич І. Б., доктор історичних наук, завідувач відділу Інституту української археографії та джерелознавства імені М. Грушевського НАН України (Київ).

Українська біографістика = Biographistica ukrainica. – Київ, 2017. – Вип. 15. – С. 43–57.

У статті йдеться про погляди на національне відродження серед недержавних народів Європи визначного українського суспільствознавця, фахівця з проблем національного відродження, теоретика нової соціологічної дисципліни націології — Ольгерда Іполита Бочковського (1885–1939). Порівнюються його погляди на націю та національні проблеми з працями класиків націософської думки М. Гроха, Е. Сміта, Е. Геллнера та ін. Зроблена спроба порівняння О. Бочковського з іншими українськими теоретиками національної проблеми: В. Липинським, Д. Донцовим, М. Грушевським. Автор визначає О. Бочковського як представника демократичної та соціалістичної течії в національній думці. Він продовжував традицію народовців-громадівців та соціалістів-реформістів, протиставляючи свій світогляд консервативному світогляду напряду В. Липинського і інтегрального націоналізму Д. Донцова. О. Бочковський був республіканцем і тримався УНРівської версії української окремішності.

Ключові слова: націологія, національне відродження, недержавні народи Європи, демократичний націоналізм, європейська інтеграція.

Olgerd Bochkovsky's scholar researches of nation study and publication his collection of papers.

Ihor Hyrych, Doctor of Historical Sciences, Head of Department of Mykhailo Hrushevsky Institute of Ukrainian Archeography and Source Studies of the NAS of Ukraine (Kyiv).

Ukrainian Biographistics = Biographistica Ukrainica. – Kyiv, 2017. – Vol. 15. – P. 43–57.

The article is describing the views of Olgerd Bochkovsky (1885–1939), a distinguished Ukrainian social scientist, specialising on national rebirth, and a theorist of a new sociological discipline — natiology, on the national renaissance period among the non-state nations of Europe. His views on nationalism and national problems are compared with the conclusions found in the works of the classics of nationalistic thought, such as Miroslav Hroch, Anthony D. Smith, Ernest Gellner, etc. An attempt was made to compare the ideas of Bochkovsky with the opinions of other Ukrainian theorists of the national problem: Vyacheslav Lypynsky, Dmytro Dontsov, Mykhailo Hrushevsky. The author defines Bochkovsky as a representative of the democratic and socialist movement in national thought. He continued the tradition of socialist-reformists, contrasted his worldview with the conservative worldview of Lypynsky and

Dontsov's integral nationalism. Bochkovsky was a Republican and was the supporter of the UNR version of Ukrainian separatism.

Keywords: natiology, national renaissance, non-state nations of Europe, democratic nationalism, European integration.

Prace nacjologa Olgierda Boczkowskiego ta sprawa publikacji jego spuścizny.

Ihor Hyrycz, dr. hab., Kierownik Działu Instytutu Archeografii Ukraińskiej i Źródłoznawstwa im. Mychajła Hruszewskiego NAN Ukrainy (Kijów).

Biografika ukraińska = Biographistica ukrainica. – Kijów, 2017. – Wyd. 15. – S. 43–57.

W niniejszym artykule przedstawiono poglądy wybitnego socjologa, specjalista od problemów odrodzenia narodowego, założyciela nowej dyscypliny socjologicznej «nacjologii» — Olgierda Hipolita Boczkowskiego (1885–1939) na odrodzenie narodowe niepaństwowych narodów Europy. Poglądy Boczkowskiego na temat narodu i nacji przedstawione w porównaniu z dziełami klasyków myśli nacjosofskiej M. Hrocha, A. Smitha, E. Gellnera i innych. Dokonano spróby porównania O. Boczkowskiego z innymi teoretykami ukraińskimi problematyki narodowej: W. Lipińskim, D. Doncowym, M. Hruszewskim. Autor definiuje O. Boczkowskiego jako przedstawiciela demokratycznego i socjalistycznego nurtu myśli narodowej. On kontynuował tradycję hromadowców-narodowców i socjalistów reformatorów w odróżnieniu do światopoglądów konserwatywnych W. Lipińskiego i nacjonalizmu integralnego D. Doncowa. O. Boczkowski był republikaninem i trzymał się URLowskiej wersji ukraińskiej odrębności.

Słowa kluczowe: nacjologia, odrodzenie narodowe, niepaństwowe narody Europy, nacjonalizm demokratyczny, integracja europejska.

Творчество нациолога Ольгерда Бочковского и дело издания его наследия.

Гирич І. Б., доктор исторических наук, заведующий отделом Института украинской археологии и источниковедения имени М. Грушевского НАН Украины (Киев).

Украинская биографистика = Biographistica ukrainica. – Киев, 2017. – Вып. 15. – С. 43–57.

В статье подаются взгляды на национальное возрождение негосударственных народов Европы выдающегося украинского обществоведа, специалиста по вопросам национального возрождения,

теоретика новой социологической дисциплины нациологии — Ольгерда Ипполита Бочковского (1885–1939). Подаются сравнительные параллели его взглядов на нацию и национальные проблемы с классиками нациософской мысли М. Грохом, Э. Смитом, Э. Геллнером и др. Сделана попытка сравнения О. Бочковского с украинскими теоретиками национальной проблемы: В. Липинским, Д. Донцовым, М. Грушевским. Автор относит О. Бочковского к представителям демократического и социалистического течения национальной мысли. Он продолжал традицию народников-громадовцев и социалистов-реформистов, противопоставляя свое мировоззрение консервативному мировоззрению направления В. Липинского и интегрального национализма Д. Донцова. О. Бочковский был республиканцем и держался УНРовской версии украинской государственности.

Ключевые слова: нациология, национальное возрождение, негосударственные народы Европы, демократический национализм, европейская интеграция.